

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

2019-12-11
Dnr 7.5.2-2019:219

Slutredovisning av uppdrag att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen

Härmed slutredovisas uppdrag om att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen inom skola och vuxenutbildning.

”Statens skolverk ska genomföra fortbildningsinsatser för främst studie- och yrkesvägledare för att förbättra kvaliteten inom vägledningen. Fortbildningsinsatserna ska inriktas mot att utveckla studie- och yrkesvägledningen med särskilt fokus på ökade kunskaper om arbetsmarknaden. Insatserna ska vidare fokusera på att stärka jämställdhetsperspektivet för att bidra till att elevernas studie- och yrkesval inte begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund. Fortbildningen ska främst gälla studie- och yrkesvägledningen inom grundskolan men kan också omfatta studie- och yrkesvägledningen inom gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning. Arbetet ska ske i samråd med Arbetsförmedlingen. Uppdraget ska delredovisas till regeringen (Utbildningsdepartementet) årligen senast den 15 mars och slutredovisas till regeringen (Utbildningsdepartementet) senast den 20 december 2019.”¹

Uppdraget har med samma utformning årligen givits i regleringsbrev sedan 2012.

¹ Regeringsbeslut 2018-12-20. Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Statens skolverk. U2018/04029/GV, U2018/04751/BS (delvis), U2018/04756/S. Uppdrag 32.

Innehåll

Sammanfattning.....	2
1 Inledning.....	4
1.1 Studie- och yrkesvägledning – en central och viktig funktion	4
2 Uppdraget att stärka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen.....	8
2.1 Strategi för satsningen - studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar.....	8
3 Insatser	9
3.1 Kurser för studie- och yrkesvägledare, lärare och rektorer	9
3.2 Utbildningspaketet skola-arbetsliv.....	9
3.3 En processledarutbildning för studie- och yrkesvägledare	13
3.4 Utbildning för beslutsfattare	13
3.5 Stödmaterial.....	14
3.6 Skolverkets nyhetsbrev för studie- och yrkesvägledare.....	15
3.7 Studie- och yrkesvägledning och digitalisering.....	15
4 Prao ger kunskap och erfarenhet av arbetslivet.....	16
4.1 Ett webbstöd om prao	16
5 Samverkan - internt, externt och internationellt.....	16
5.1 Samverkan för bästa skola och riktade insatser för nyanländas lärande	17
5.2 Samordnarnätverk för nyanländas lärande.....	17
5.3 Referensgrupp med verksamma studie- och yrkesvägledare.....	18
5.4 Samverkan med regionala företrädare	18
5.5 Myndighetsnätverk - Forum för nationell samverkan.....	18
5.6 Nationellt forskarnätverk - KAV.....	19
6 Slutsatser och lärdomar.....	20
6.1 Goda erfarenheter av insatserna	20
6.2 Utmaningar kvarstår	21

Sammanfattning

Studie- och yrkesvägledning är ett ansvar för hela skolan och vuxenutbildningen och ska integreras kontinuerligt i utbildningen.² Skolverket har inom givna uppdrag under närmare sju år genomfört olika insatser som till stor del fokuserats på den studie- och yrkesvägledning som ska bedrivas och integreras i undervisningen. Utöver det har Skolverket erbjudit ett stort antal kurser för vägledare, lärare och skolledare samt tagit fram ett flertal stödmaterial och rapporter med varierande teman och perspektiv på studie- och yrkesvägledning. Samtliga insatser som Skolverket har genomfört har syftat till att alla elever ska ges likvärdiga förutsättningar att göra väl underbyggda val av fortsatt utbildning, yrkesinriktning och arbetsmarknad.

Utifrån en inledande utvärdering som Skolverket beställde av en extern part år 2014³ samt genom kontinuerliga kursutvärderingar och uppföljningar och i möten med målgrupperna ser Skolverket hur insatserna bidrar till skolutveckling i verksamheterna. Exempel på detta är att man i grundskolan har fått syn på vägledning som en kraft för ökad motivation och har betonat vikten av att börja tidigt med att synliggöra kopplingen mellan skolans ämnen och arbetslivet. Företrädare för gymnasieskolan vittnar om att vägledning är ett verktyg för att motverka studieavbrott. Inom vuxenutbildningen ser man att kopplingen mellan utbildningens innehåll och arbetslivet är särskilt viktig att tydliggöra då den inte sällan är ett mål för eleven att etablera sig på arbetsmarknaden. Undervisning om framtiden och möjliga framtida vägar i kombination med ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt och information om möjliga framtida vägar, bidrar till att underlätta för elevens möjlighet till etablering och egenförsörjning. I dialog med de huvudmän som tagit fram en plan för sin studie- och yrkesvägledning kan Skolverket konstatera att det finns stöd för ett långsiktigt och systematiskt arbete med studie- och yrkesvägledning.

Skolverkets erfarenheter av genomförda insatser inom uppdraget visar följande:

- När beslutsfattare har fått kännedom om kunskapsområdet leder det till en mer medveten resursfördelning och en tydligare styrning. Detta leder i sin tur till att det ställs högre förväntningar på studie- och yrkesvägledningen vilket gynnar dess kvalitet och likvärdighet.
- Lärare upplever att eleverna blir mer motiverade när de kopplar ämneskunskaper till framtida sysselsättning. Även lärarna upplever att de blir mer motiverade när deras elever uppfattar sambandet mellan skola och arbetsliv.
- Det kollegiala samarbetet stärks när lärare, vägledare och skolledare ser studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar. Utbildningsinsatserna har skapat förutsättningar för det.

² Skolverkets allmänna råd med kommentarer - arbete med studie- och yrkesvägledning. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65ac01/1553965361681/pdf3143.pdf>.

³ Veta Advisor AB (2015), *Utvärdering av pilotomgången av ett utbildningspaket för lärare och studie- och yrkesvägledare*; Skolverket (2018) *Studie- och yrkesvägledning integrerad i undervisningen i grundskolan utifrån ett elevperspektiv*. 2018:543.

- Elever i grund- och gymnasieskolan berättar att mer kunskap om arbetsmarknaden och självkännedom gör valet vid övergångar enklare och blir mer underbyggt. Inom vuxenutbildningen vittnar elever om att en tydlig koppling till arbetslivet underlättar valet av fortsatt inriktning och även utgör ett stöd i att synliggöra och värdesätta deras tidigare erfarenheter.

Genom olika studier och Skolverkets uppföljningar av genomförda insatser och möten med huvudmän, rektorer, lärare och studie- och yrkesvägledare gör Skolverket bedömningen att:

- studie- och yrkesvägledning behöver vara ett tydligt inslag tidigt i utbildningen och löpa som en röd tråd genom alla skolformer,⁴
- det är nödvändigt att integrera studie- och yrkesvägledning redan från början vid mottagande av nyanlända elever,⁵
- det finns ett behov av fortsatt arbete med att motverka könsstereotypa val,⁶
- det finns ett behov av tydligare reglering som stöd för att styra och leda studie- och yrkesvägledningen för att i högre grad nå styrdokumentens ambitioner,⁷ och
- den varierande tillgången till studie- och yrkesvägledning är problematisk ur ett likvärdighetsperspektiv och vägledning används i alltför liten utsträckning som ett verktyg i skolans kompensatoriska uppdrag.⁸

Sammanfattningsvis, när kunskapen om studie- och yrkesvägledning och dess effekter ökar hos skolledare och huvudmän så ökar också intresset för att prioritera och organisera arbetet med dessa frågor. Skolverket ser behovet av ett fortsatt arbete med att stärka studie- och yrkesvägledningen främst med avseende på det kompensatoriska uppdraget. Det gäller såväl fortbildning för studie- och yrkesvägledare som att stödja och utbilda skolledare och lärare i hur studie- och yrkesvägledning bedrivs i det breda perspektivet.

⁴ Skolinspektionen (2013) *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan*; Skolinspektionen (2019) *Kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå*.

⁵ Skolinspektionen (2019). *Fortsatta vägar efter språkin introduktion* Skolinspektionen (2019) *Kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå*

⁶ Skolverket (2018) *Studie- och yrkesvägledning integrerad i undervisningen i grundskolan* 2018:543

⁷ Utbildningsutskottet (2018) *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan och gymnasieskolan* (Rapporter från riksdagen 2017/18: RFR24) Stockholm: Riksdagstryckeriet

⁸ Utbildningsdepartementet (2019). *Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle* (SOU 2019:4).

1 Inledning

Under många år har behovet av att utveckla studie- och yrkesvägledningen inom skolväsendet lyfts fram i olika sammanhang, och det är väl känt genom en rad utredningar och utvärderingar att studie- och yrkesvägledning är en eftersatt verksamhet.⁹ Problembilden som tecknas är ofta densamma; att kunskapen om studie- och yrkesvägledningens möjligheter är bristfällig, styrningen och ledningen svag och tillgången är inte tillräcklig trots att skollagen ställer krav på detta.¹⁰ Ur ett likvärdighetsperspektiv är detta problematiskt och påverkar elevers möjligheter att fullfölja sin utbildning.¹¹ Skolverket har under arbetets gång kunnat konstatera att med förhållandevis enkla och generella insatser kan frågorna stärkas och eleverna ges bättre förutsättningar att göra väl underbyggda och hållbara val.

Med nära sju års insatser av att stärka och utveckla studie- och yrkesvägledningen, är Skolverket än mer stärkt i sin uppfattning att studie- och yrkesvägledning har en betydande roll för att möta utvecklingen i samhället. En snabbt föränderlig arbetsmarknad med ett stort utbud av inriktningar och valmöjligheter ställer krav på individens förmåga att kunna hantera valsituationer, fatta beslut och genomföra dessa. Med andra ord behöver eleven ges möjlighet att utveckla en så kallad valkompetens.¹²

1.1 Studie- och yrkesvägledning – en central och viktig funktion

En utvecklad studie- och yrkesvägledningsverksamhet kan minska risken för avhopp, studieavbrott och felval samt motverka segregation. Med tidig och kontinuerlig vägledning utvecklas elevernas förmåga att välja och fatta beslut. Genom att skolan vidgar perspektivet på arbetslivets olika möjligheter kan också en bättre balans för både individens och samhällets kompetensförsörjning nås. Till det kommer skolans viktiga kompensatoriska uppdrag, där studie- och yrkesvägledning är ett verktyg för att bidra till att alla elever, oavsett bakgrund ska kunna göra väl avvägda val av utbildning och inriktning och möjlighet att etablera sig i samhället. Flertalet rapporter, statliga utredningar och studier¹³ de senaste åren bekräftar detta. Studie- och yrkesvägledning beskrivs som en central och viktig funktion och som

⁹ Studentlitteratur (2015). *Karriärvägledning, en forskningsöversikt*. Anders Lovén (red.), SOU 2019:4. *Framtidsval, karriärvägledning för individ och samhälle*.

¹⁰ 2 kap 29 § skollagen (2010:800).

¹¹ SOU 2019:4 (2019). *Framtidsval, karriärvägledning för individ och samhälle*.

¹² *Skolverkets allmänna råd med kommentarer - arbete med studie- och yrkesvägledning*. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65ac01/1553965361681/pdf3143.pdf>.

¹³ Statens offentliga utredningar (SOU 2016:94). *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*. Malmö högskola (2015) *Tala om arbetslivet! Ett genusmedvetet och normkritiskt metodmaterial för hela skolan*. Stockholm: Skolverket. Utbildningsutskottet (2018) *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan och gymnasieskolan* (Rapporter från riksdagen 2017/18: RFR24) Stockholm: Riksdagstryckeriet.

ett effektivt verktyg för att motverka avhopp, könsstereotypa studie- och yrkesval och för att stärka möjligheter till egen försörjning. Studier visar också att undervisning kopplad till arbetslivet och framtiden kan leda till ökad motivation hos eleverna.¹⁴ Eleverna efterfrågar själva en tydligare koppling till arbetslivet i skolarbetet och tillgång till mer studie- och yrkesvägledning och betonar att studie- och yrkesvägledning borde komma in tidigt i utbildningen. Den samlade kunskapen har haft stor betydelse för hur Skolverket utformat insatser inom vägledningsområdet.

1.1.1 Skolinspektionen om studie- och yrkesvägledning

Skolinspektionens rapporter och aktuella granskningar om vägledningens effekter och påverkan i samhället har varit särskilt viktiga i arbetet med att stärka studie- och yrkesvägledningen. Skolinspektionen har under senare tid gjort flertalet granskningar och publikationer där studie- och yrkesvägledning framställs ha en central roll i att ge elever förutsättningar att kunna fatta viktiga beslut om framtida studier och yrkesliv. Studie- och yrkesvägledning som ett kontinuerligt och aktivt inslag i undervisningen är en av framgångsfaktorerna som lyfts fram.¹⁵ Samverkan mellan vägledare och pedagogisk personal beskrivs vidare som nödvändig för att eleven ska få ett sammanhang i sina studier och underlätta för elever som är i behov av stöd.¹⁶ Skolor som erbjuder schemalagd gruppvägledning tas också upp som exempel på väl fungerande studie- och yrkesvägledning då denna samtalsform har motverkat elevernas oro och okunskap om vilka vägar som finns.¹⁷ I en nyligen presenterad granskning om yrkesämnens koppling till arbetslivet framgår att elever på flera skolor inte får stöd att utveckla sina generella förmågor i yrkesämnena och att kopplingen mellan teori och praktik är svag.¹⁸

Gemensamt för dessa granskningar är att elever kan behöva göra flera studie- och yrkesval under sitt arbetsliv och även behöva byta bransch eller yrkesområde. De behöver därför rustas genom hela skoltiden för en föränderlig arbetsmarknad och ett flexibelt yrkesliv. Det framhålls även att det blir viktigt att säkra att studie- och yrkesvägledningen finns med i det systematiska kvalitetsarbetet. Bland annat kan arbetet stärkas av att det finns en övergripande planering för studie- och yrkesvägledning, som synliggör behovet av kontinuerlig vägledning genom hela utbildningen och som dessutom inkluderas i undervisningen.

¹⁴ Wery, Jessica och Thomson, Margareta Maria (2013). Motivational strategies to enhance effective learning in teaching struggling students, i *Support for learning* 28(3), s.103-108; Fryshuset, Mentor Sverige och ungdomar.se (2017). *Unga röster: Tema inför valet 2018* (rapport nr 3). Stockholm: Fryshuset

¹⁵ Skolinspektionen (2013) *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan*; Skolinspektionen (2019) *Kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå*.

¹⁶ Skolinspektionen (2019) *Studie- och yrkesvägledning på yrkesprogram i gymnasieskolan*.

¹⁷ Skolinspektionen (2017) *Språkintröduktion i gymnasieskolan*.

¹⁸ Skolinspektionen (2019) *Undervisning i yrkesämnens djur och ellära*.

1.1.2 Uppföljning av studie- och yrkesvägledning – 4 000 rektorer svarar

Utbildningsutskottets uppföljning av arbetet med studie- och yrkesvägledning i grund- och gymnasieskolan¹⁹ ger en bild av att eleverna i många fall inte får den studie- och yrkesvägledning de har behov av och rätt till. En förutsättning för att eleverna ska kunna få den vägledningen är att rektorerna arbetar aktivt och systematiskt med att styra och leda verksamheten. Rapporten visar att många rektorer uppfattar regleringen av studie- och yrkesvägledningen som diffus och otydlig, samt att de önskar se ett införande av tydliga bestämmelser för den tid som ska avsättas för studie- och yrkesvägledning. De saknar även kunskapskriterier för vad eleverna ska lära sig inom ramen för studie- och yrkesvägledning i vid bemärkelse. Rapporten publicerades 2018 av riksdagens utvärderings- och forskningssekretariat och baseras på enkätsvar från 4 000 rektorer.

1.1.3 Ekonomiskt lönsamt att investera i vägledning

Studie- och yrkesvägledning har även belysts ur ett ekonomiskt perspektiv. Nationalekonom Anders Stenberg menar att också samhället förlorar värdefull kompetens när elever inte ges möjlighet att vidga sina perspektiv för att få syn på sina för- mågor och styrkor, och därmed riskerar att begränsas i sina val beroende på exempelvis social bakgrund, kön eller kulturell bakgrund. I en rapport har han sammanställt forskning som berör frågor om utbildningsval.²⁰ Även nationalekonom Ingvar Nilsson har i en så kallad social investeringsanalys²¹ visat de omfattande förlorade produktionsvärden samhället riskerar genom att inte investera i skolans studie- och yrkesvägledning. Skolverket har också tagit fram räkneexempel på vad kostnaderna kan bli för samhället när elever går ett eller två år extra i gymnasieskolan.²²

1.1.4 Med sikte på framtiden – elever berättar

I en nyligen avslutad studie, *Med sikte på framtiden*,²³ berättar elever om sina erfarenheter av studie- och yrkesvägledning. I kvalitativa intervjuer med ett stort antal elever på fem olika skolor ges bilden av att eleverna känner sig oförberedda inför gymnasievalet och att de hade velat ha mer information och stöd i undervisningen inför det kommande valet. Eleverna vid de fem fallskolorna menar överlag, både i årskurs 8 och 9, att de fått för litet underlag i skolan för att kunna ta beslut om det kommande gymnasievalet. Framför allt lyfter eleverna fram att de vet för lite om vad programmen leder till och vilka yrken och vilken arbetsmarknad som finns, nu

¹⁹ Utbildningsutskottet (2018) *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan och gymnasieskolan* (Rapporter från riksdagen 2017/18: RFR24) Stockholm: Riksdagstryckeriet

²⁰ SNS (2016). Studieförbundet näringsliv och samhälle. *Att välja utbildning. Betydelse för individ och samhälle*.

²¹ Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson. Regeringskansliet. Dnr Komm2018/000275/U 2017:10. Välja rätt – en lönsam historia. En socioekonomisk analys av en utvecklad studie- och yrkesvägledning.

²² Skolverkets officiella statistik. Av de knappt 110 000 ungdomar som började gymnasieskolan 2011 behövde ca 23 200 elever ett år extra för att få examen. Ungefär 1 540 elever behövde ytterligare ett år. Skolverket har beräknat att kostnaden för elever som behöver mer än tre år för att fullfölja sin gymnasieutbildning uppgår till knappt 2,8 miljarder kronor per år.

²³ Lundahl, Lovén, Holm, Lindblad, Rolfsman, *Med sikte på framtiden*, under utgivning Studentlitteratur 2020.

och i framtiden. Elever uttrycker att skolan borde börja tidigare att förbereda dem för valet, men också ge dem kunskaper om arbetsmarknaden och dess behov. Den samlade bilden är att elever som tidigt har tillgång till studie- och yrkesvägledning i undervisning upplever sig bättre förberedda inför kommande studie- och yrkesval.

1.1.5 En statlig utredning om att stärka studie- och yrkesvägledningen

Med utgångspunkt i tidigare beskrivna problembild, där kunskapen om studie- och yrkesvägledningens möjligheter är låg och där styrningen och ledningen är svag, till-satte regeringen 2017 en utredning²⁴ med uppdrag att utreda och föreslå åtgärder för att ge alla elever inom skolväsendet möjlighet att göra väl övervägda utbildnings- och yrkesval fattade utifrån goda kunskaper. I uppdraget ingick att föreslå möjliga åtgärder i en rad frågor, bland annat för att minska betydelsen av kön, social bakgrund och funktionsnedsättning vid utbildnings- och yrkesval, samt att analysera hur undervisningen och kompetensen hos pedagogisk personal kunde utvecklas inom detta område och inom området arbetslivskunskap. Uppdraget innebar också att föreslå hur studie- och yrkesvägledarens roll kan stärkas och i högre grad integreras i verksamheten.

Utredningen har i sitt betänkande²⁵ föreslagit ett paket av fem huvudsakliga åtgärder:

- ett förtydligande av vad vägledning är,
- ett förtydligande av elevers tillgång till individuell vägledning,
- tydligare krav på att individuell vägledning ska erbjudas vid vissa tillfällen,
- förstärkning av det generella vägledningsperspektivet i olika ämnen och
- att ett nytt obligatoriskt inslag med tilldelad tid, ska införas i grundskolan, grundsärskolan och specialskolan.

Ytterligare sex förslag bedömdes vara en förutsättning för genomslag:

- att tydliggöra vägledarens roll och ansvar,
- tydligare styrning, ledning och samordning,
- att införa krav på en plan för samverkan,
- kompetensutveckling för berörda yrkesgrupper,
- fler möjligheter att utbilda vägledare samt
- ett digitalt vägledningsstöd.

²⁴ Komm2018/00334/U 2017:10.

²⁵ SOU 2019:4 (2019) *Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle*.

2 Uppdraget att stärka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen

Skolverket har sedan 2013 haft uppdraget att stärka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen genom riktade fortbildningsinsatser främst till studie- och yrkesväglare i syfte att öka kunskaperna om arbetsmarknaden med ett jämställdhetsperspektiv och att motverka val som begränsas på grund av kön, social eller kulturell bakgrund. I uppdraget har också ingått att samråda med Arbetsförmedlingen.

2.1 Strategi för satsningen - studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar

Studie- och yrkesvägledning är enligt skolans styrdokument hela skolans ansvar.²⁶ Styrning och ledning brister och i skolorna är det få verksamma studie- och yrkesväglare i förhållande till antalet elever, vilket begränsar tillgången till professionell vägledning. Efter ett inledande analysarbete beslutade Skolverket att de riktade fortbildningsinsatserna också skulle omfatta beslutsfattare, skolledare och lärare. För att uppfylla skollagens krav på att elevers rätt till vägledning tillgodoses²⁷ behöver studie- och yrkesvägledning integreras mer i skolans undervisning. Lärarutbildningarna saknar inslag om arbetslivet koppling till ämnenas innehåll.

För att nå ut i skolorna initierade Skolverket inledningsvis kontakt med regionala aktörer som identifierat vägledningsfrågorna som centrala ur ett kompetensförsörjningsperspektiv. På så sätt kunde Skolverket koppla samman Arbetsförmedlingen och företrädare från branscher och näringsliv och skapa förutsättningar för ökad samverkan mellan skolan och arbetslivet.

Uppdraget innebar att i första hand stärka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen i grundskolan. Under årens lopp upplever Skolverket att behovet och intresset för fortbildningsinsatserna ökat och kommit att omfatta samtliga skolformer. Inte minst i takt med att vuxenutbildningens uppdrag och omfattning har utökats har kraven på flexibilitet och samverkan med arbetslivet ökat. Detta har i sin tur inneburit att behovet av studie- och yrkesvägledning efterfrågats än mer.

2.1.1 Särskilda utpekade områden i uppdraget

I uppdraget har jämställdhetsperspektivet och ökade kunskaper om arbetsmarknaden varit särskilt utpekade områden. Jämställdhetsperspektivet har en självklar plats i arbete med studie- och yrkesvägledning och genomgående varit ett inslag i samtliga utbildningsinsatser och i olika stödmaterial. För att kunna fatta väl underbyggda beslut om studier- och yrkesval har kunskaper om arbetsmarknaden stor betydelse. Ett föränderligt samhälle och en rörlig arbetsmarknad ställer krav på att

²⁶ Förordning (SKOLFS 2010:37) *Om läroplan för grundskola, förskoleklassen och fritidshemmet*. 2.6; Förordning (SKOLFS 2011:144) *Om läroplan för gymnasieskolan*. 2.4; Förordning (SKOLF 2012:99) *Om läroplan för vuxenutbildningen* 2.2.

²⁷ 2 kap 29 § skollagen.

skolan och arbetslivet samverkar för att stödja elevernas olika behov av vägledning. I det sammanhanget är Arbetsförmedlingen en viktig aktör.

3 Insatser

Utifrån uppdraget har Skolverket genomfört olika insatser för att nå de olika målgrupperna. För studie- och yrkesvägledare har fortbildningskurser erbjudits kontinuerligt. För att öka kunskapen om arbetsmarknad och studie- och yrkesvägledning i undervisningen har en processutbildning i skola och arbetsliv erbjudits. Jämställdhet och att motverka traditionsbundna val har varit inslag i de olika insatserna och i de stödmaterial Skolverket tagit fram. Andra perspektiv som genomsyrat insatserna är motivation och nyanländas lärande kopplat till studie- och yrkesvägledning.

3.1 Kurser för studie- och yrkesvägledare, lärare och rektorer

Skolverket har sedan 2014 uppdragit åt ett antal lärosäten att skapa kurser med olika perspektiv på studie- och yrkesvägledning. Kurserna har riktat sig till studie- och yrkesvägledare, men i flera fall även lärare och rektorer. Dessa kurser har erbjudits kontinuerligt varje termin med innehåll kring exempelvis normmedvetenhet och normkritiska perspektiv, migration, e-vägledning och validering. Ambitionen har varit att sprida kurserna geografiskt men vissa år har det inte varit möjligt att erbjuda önskat antal kurser eftersom lärosätena saknat personella resurser. 2 711 personer har deltagit i de olika kurserna.²⁸

Generellt har alla kurser haft ett högt söktryck, men framför allt har de kurser som handlar om migration, nyanländas lärande och vägledning varit starkt efterfrågade. De flesta kurser har givits med hög grad av distansupplägg med få campusförlagda träffar, för att underlätta deltagandet. En av kurserna, *Interkulturella perspektiv på studie- och yrkesvägledning*, ges sedan 2018 vid Karlstads universitet med möjlighet att ta ut högskolepoäng. Distansformen skapar möjlighet för fler studie- och yrkesvägledare att ta del av fortbildning kring ett högaktuellt område som angår de flesta oavsett skolform eller var i landet de arbetar. Kursen *Introduktion till karriärlärande*, som skapades av Malmö universitet 2019 utifrån betänkandet Framtidsval, karriärvägledning för individ och samhälle²⁹ fick ett extra högt söktryck framförallt av vägledare och lärare inom vuxenutbildningen. Det stora antalet sökanden till kurserna visar att behovet av fortbildning inom studie- och yrkesvägledning är stort och ännu ej mättat trots att kurserna getts under flera år.

3.2 Utbildningspaketet skola-arbetsliv

En central insats under åren 2014–2019 har varit *Utbildningspaketet skola-arbetsliv*, som Skolverket delvis genomfört i samverkan med Arbetsförmedlingen. Utbildningspaketet är processinriktad där deltagarna i varje moment diskuterar och reflekterar. Utbildningen vänder sig till grupper av lärare, skolledare och studie- och

²⁸ Bilaga 1 med tabell 1.

²⁹ SOU 2019:4 *Framtidsval, karriärvägledning för individ och samhälle*.

yrkesvägledare inom både kommunala och enskilda huvudmän för att främja ökad kunskap om studie- och yrkesvägledning och samverkan skola och arbetsliv. Insatsen består av två utbildningsdagar samt tre mellanliggande tillfällen med processtöd från ett lärosäte, och leder till att deltagarna utvecklar exempel på undervisningsupplägg med ett skola-arbetslivsperspektiv med utgångspunkt i läro-, kurs- och ämnesplanerna. Utbildningen kan också resultera i en utvecklad plan för studie- och yrkesvägledning i kommunen eller på den enskilda skolan.

Över 6 800 lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare har under åren deltagit på 69 orter i Sverige.³⁰ Beroende på de deltagande skolornas önskemål och förutsättningar har det varierat hur lång tid det varit mellan utbildningens uppstart och avslut, men det vanligaste har varit tre till fem månader. Skolverket, lärosätena och de deltagande skolornas representanter har kontinuerligt haft kontakt inför och under utbildningen, för att möta de deltagande skolornas olika förutsättningar under processen samt gemensamt kvalitetssäkra genomförandet ute på skolorna.

3.2.1 Syftet med utbildningspaketet skola arbetsliv

Det övergripande syftet med utbildningspaketet var att utveckla skolornas förmåga att stärka elever att göra väl underbyggda studie- och yrkesval samt att visa på vinsterna med att integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Utbildningen ville visa på sambandet mellan ett tydligt skola-arbetslivsperspektiv i undervisningen, motivation och jämställda studie- och yrkesval. Ett annat syfte med insatsen var att bidra till att rusta elever inför ett föränderligt arbetsliv genom att eleverna utvecklar en valkompetens, som innebär att hantera återkommande val. Utbildningspaketet syftar också till att stödja skolorna i hur de kan arbeta systematiskt och långsiktigt, öka deltagarnas kunskap om den lokala arbetsmarknaden, att utveckla kontakten mellan skola, vuxenutbildning och arbetsliv och på sikt bidra till en tryggad kompetensförsörjning.

3.2.2 Särskild tonvikt på jämställdhet och arbetsmarknad

Jämställdhetsperspektivet har sedan utbildningspaketets start varit ett stående inslag från såväl Skolverket som externa föreläsare som belyser vikten av att arbeta genusmedvetet i studie- och yrkesvägledning och att anlägga ett genuspedagogiskt perspektiv i undervisningen. I utbildningspaketet får deltagarna möjlighet att problematisera den könssegregerade arbetsmarknaden samt arbeta med omgivande värderingar, självreflektion och ökad medvetenhet om sig själv som bärare av normer.

Ett annat stående inslag har varit att utbildningen ska leda till ökad kunskap om arbetsmarknaden. På många orter har representanter från regionens branscher, näringsliv och lokala arbetsgivare medverkat. Utbildningspaketet kan på så vis vara kontaktyta för nätverkande mellan skola och arbetsliv. Skolverket har under uppdraget varit angelägna om att arbetsmarknadskunskapen har en tydlig koppling till de lokala förutsättningarna.

³⁰ Bilaga 2 med tabell 2.

Genom samarbetet med Arbetsförmedlingen har deltagarna fått information om lokala och regionala arbetsmarknadsprognoser. Arbetsförmedlingens hemsida innehåller ett rikt utbud av verktyg och information som kan användas i undervisningen. Inför de olika insatserna har Skolverket samarbetat med Arbetsförmedlingens branschstrateger för att nå deras lokala representanter. Under det senaste året har Arbetsförmedlingens möjligheter att medverka minskat.

3.2.3 Innehåll i utbildningspaketet

Det huvudsakliga innehållet i utbildningspaketet består av information om styrdokument och lärande exempel från de olika skolformerna kopplat till studie- och yrkesvägledning, aktuella frågor och forskning, arbetsmarknadskunskap och arbetsmarknadsprognoser, interkultur och jämställdhet. Insatserna har också olika tematiskt inriktade aktiviteter kring exempelvis:

- hur studieavbrott kan förebyggas genom skola-arbetslivsinsatser,
- hur vägledning kan vara ett verktyg för ökad motivation,
- hur likvärdig vägledning kan motverka segregation och främja inkludering,
- hur skolan kan arbeta med elever som har särskilda behov eller
- normmedveten vägledning kopplat till arbetslivet.

Under utbildningen får deltagarna möjlighet att utveckla och pröva olika sätt att integrera studie- och yrkesvägledning i sin undervisning. Resultatet kan vara undervisningsupplägg, temadagar eller andra studie- och yrkesvägledande aktiviteter för eleverna. Många skolor har också tagit fram en plan för studie- och yrkesvägledning i verksamheten. Dessa redovisas på den avslutande dagen i utbildningen och laddas sedan upp i Skolverkets digitala metodbank, syvspindeln.³¹

3.2.4 Lärosätenas processtöd

Deltagarna delas in i grupper utifrån skolor och arbetslag för att ges förutsättningar att gemensamt utveckla arbetet i den egna verksamheten. Processtödet har skett på plats i verksamheterna och via länk. Att lärosätena har utformat stödet efter varje verksamhets situation och utmaningar har inneburit att processtödet kopplats till det dagliga arbetet.

3.2.5 Deltagare i utbildningspaketet

Från 2017 och framåt har deltagandet delvis förändrats från att skolorna anmält några deltagare från varje skola i en region till att skolor deltagit med all personal som en gemensam fortbildning. I flera fall har också förskolan och förskoleklassen deltagit. I samband med att vuxenutbildningen vuxit och spelar en viktig roll för landets kompetensförsörjning, har även intressen från dem ökat. På det viset har pedagogisk personal inom hela skolväsendet i en och samma kommun satsat på att stärka kopplingen mellan sin verksamhet och arbetslivet och det omgivande samhället. Antal deltagare har årligen redovisats, 2019 års deltagare redovisas i tabell 3 i bilaga 3.

³¹ Digital metodbank syv-spindeln, <https://syvspindeln.skolverket.se/>

3.2.6 Uppföljning av utbildningspaketet skola-arbetsliv

Efter varje utbildningsdag har Skolverket genomfört utvärderingar. En övervägande del av deltagarna har uppgivit att de är nöjda eller mycket nöjda med insatsen och att det har avgörande betydelse för det fortsatta arbetet på skolan. De har uttryckt att de har fått syn på, och blivit medvetna om, det arbete som redan görs på skolan kring studie- och yrkesvägledning som de kan bygga vidare på.

Deltagarna har också uttryckt att det kollegiala lärandet har varit värdefullt, att få utbyta och dela erfarenhet med andra skolor samt få konkreta lärande exempel som kan kopplas till kurs- och ämnesplaner. Vid olika tillfällen har deltagare även framfört att de fått argument för att motivera eleverna att nå kunskapsmålen, och eleverna har därmed fått syn på nyttan med olika ämnen.

Utbildningspaketet har också utvärderats av en extern utvärderare i samband med pilotomgången 2014.³² Enkätresultaten och fokusgruppsintervjuerna visar att deltagarna genomgående är nöjda med utbildningspaketets utformning och att aktiviteterna varit relevanta och bidragit till insikter, inspiration och ökad kunskap. Det fanns också indikationer på att studie- och yrkesvägledning på sikt blir en systematiserad del av undervisningen på de deltagande skolorna. Med stöd i forskning pekar utvärderarna på vad som bidrar till hållbar verksamhetsutveckling pekar utvärderingen på att det behövs insatser på flera samhällsnivåer för att fler elever ska öka sin valkompetens.

Skolverket gjorde 2018 en undersökning där de intervjuade elever vars lärare har genomgått utbildningspaketet. Undersökningen resulterade i rapporten *Studie- och yrkesvägledning integrerad i undervisningen i grundskolan*.³³ Syftet var att synliggöra elevers perspektiv på studie- och yrkesvägledning i undervisningen på skolor som på ett aktivt sätt integrerar ett skola-arbetslivsperspektiv i undervisningen.

I rapporten framkommer att eleverna på olika sätt har utvecklat en valkompetens genom att öva upp sin förmåga att fatta och genomföra beslut och genom att relatera olika valalternativ till sig själva. Intervjuerna visar också att eleverna upplever att aktiviteter, som syftar till att rusta dem för framtiden, är viktiga för att visa på nyttan med olika ämnen. Dock saknas det enligt eleverna mer undervisning och diskussion kring genus och normer kopplat till arbetsliv, yrken och studie- och yrkesval.

3.2.7 Utbildningspaketet har utvecklats över tid

Utbildningspaketet har utvecklats från att vara ett förhållandevis fast koncept som Skolverket erbjudit skolhuvudmän via regionala samordnare, till mer skräddarsydda insatser utformade för att svara mot regioners eller kommuners specifika behov.

³² Veta Advisor AB (2015), *Utvärdering av pilotomgången av ett utbildningspaket för lärare och yrkesvägledare*.

³³ Skolverket (2018) *Studie- och yrkesvägledning integrerad i undervisningen i grundskolan utifrån ett elevperspektiv*. 2018:543.

3.2.8 Utbildningspaketet som modul i Skolverkets lärportal

För att göra delar av *Utbildningspaketet skola-arbetsliv* tillgängligt för alla och på så sätt stärka likvärdig vägledning inom skolväsendet har Skolverket under 2019 börjat ta fram innehåll till en digital modul i Skolverkets lärportal.³⁴ Modulen bygger på kollegialt lärande och utgår från innehållet i utbildningspaketet. Den publiceras och lanseras under våren 2020. Målgruppen är lärare årskurs F-9 och syftet är att visa på studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar och hur skolan konkret kan arbeta med studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Utbildningen tar sin utgångspunkt i styrdokumentet och innehåller perspektiv på normmedvetenhet och språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt i relation till elevernas studie- och yrkesval.

3.3 En processledarutbildning för studie- och yrkesvägledare

Utbildningspaketet skola-arbetsliv har främst fokuserat på studie och yrkesvägledningen i undervisningen där vägledaren ska vara ett stöd för lärare och andra kollegor att arbeta med studie- och yrkesvägledande aktiviteter. För att studie- och yrkesvägledaren ska utvecklas i sin ledarroll har Skolverket i samverkan med Mälardalens högskola tagit fram en processledarutbildning för studie- och yrkesvägledare. Syftet var att ge vägledaren metoder och verktyg för att initiera, driva och inspirera i utvecklingsarbete på sina skolor. Utbildningen har genomförts³⁵ vid 20 tillfällen på orter över hela landet och nått över 15 procent av landets verksamma studie- och yrkesvägledare inom skolväsendet.³⁶ Deltagarna har varit nöjda med utbildningen och i diskussioner och kursutvärderingar lämnat kommentarer som att ” Den här utbildningen borde varena studie- och yrkesvägledare få gå”.

Ett inslag i utbildningen som har haft särskild betydelse för det fortsatta arbetet är när deltagarnas skolledare har deltagit under en av kursdagarna, då de tillsammans har fått utrymme att diskutera mål och utvecklingsarbete i den egna verksamheten. Utvärderingarna från rektorerna tyder på att de har ökat sin kunskap och förståelse om studie- och yrkesvägledning och visar även att de ser värdet av samverkan mellan studie- och yrkesvägledare och skolledning för en starkare styrning av vägledningen i verksamheten. Skolverket har också genomfört en uppföljningsdag för de som deltagit i processledarutbildningen. Syftet med dagen var att stödja den påbörjade och fortsatta processen i den egna verksamheten.³⁷

3.4 Utbildning för beslutsfattare

Utbildning för beslutsfattare har haft som mål att synliggöra, följa upp och systematisera arbetet med studie- och yrkesvägledning. Utbildningen har tagit avstamp i regionernas skiftande förutsättningar och den samverkan med arbetslivet skolorna

³⁴ <https://larportalen.skolverket.se/>

³⁵ Tabell 4 bilaga 4.

³⁶ Beräknat utifrån Skolverkets officiella statistik om antal verksamma studie- och yrkesvägledare: *PM om pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2018/19*. https://siris.skolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=548697 (hämtat 20191126).

³⁷ Tabell 5 bilaga 5.

redan har haft. Därför har utbildningen inte enbart vänt sig till skolledare utan även till andra beslutsfattare inom utbildnings- och arbetsmarknadssektorn. För att stimulera möjligheten att samverka har utbildningspaketet även fungerat som en mötesplats för att skapa nya kontaktvägar. Utbildningspaketet för beslutsfattare genomfördes antingen knutet till ett ordinarie utbildningspaket³⁸ eller som en fristående insats.³⁹

3.5 Stödmaterial

I mötet med skolor som vill utveckla arbetet med studie- och yrkesvägledning i vid bemärkelse efterfrågas ofta lärande och inspirerande exempel. Under uppdragets gång har Skolverket tagit fram lärande exempel för grundskolan⁴⁰, gymnasie- och gymnasiesärskolan⁴¹ samt vuxenutbildningen inklusive SFI och särskild utbildning för vuxna⁴² som visar hur skolor kan integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen. För att stärka arbetet med normkritik kopplat till studie- och yrkesvägledning och arbetslivet har Malmö universitet på uppdrag av Skolverket utvecklat en metodhandbok för lärare och studie- och yrkesvägledare.⁴³ På Skolverkets uppdrag har Malmö universitet också genomfört en fallstudie i tre kommuner där den politiska nivån har fattat beslut om att stärka studie- och yrkesvägledningen. Rapporten pekar på en rad punkter som en förutsättning för att vägledningsfrågorna ska nå styrdokumentens intensjoner och krav. Ett av de är vikten av att olika aktörer, på olika nivåer, finns på plats och tar sitt ansvar för att ambitionerna ska kunna infrias.⁴⁴

3.5.1 En kunskapsöversikt om studie- och yrkesvägledning

Inom serien Forskning för skolan tar Skolverket fram olika kunskapsöversikter som sammanfattar kunskapsläget inom utvalda områden. De är framtagna för att bidra till spridning av resultat av forskning och annan systematiskt framtagen kunskap. Kunskapsöversikterna har ett tydligt målgruppsfokus och är skrivna på ett lättillgängligt språk. Under 2019 har Skolverket påbörjat arbetet med att ta fram en kunskapsöversikt om studie- och yrkesvägledning som syftar till att ge alla som är berörda av arbetet med vägledning i skolan kunskap och motivation för att utveckla vägledningen i en riktning som i slutändan gynnar elever, skolverksamheten och arbetslivet. Kunskapsöversikten beräknas vara klar under våren 2020.

³⁸ Hudiksvalls kommun och Helsingborgs stad.

³⁹ Region Gävleborg.

⁴⁰ Skolverket (2013). *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen*. Stockholm: Skolverket

⁴¹ Skolverket (2017). *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen*. Stockholm: Skolverket

⁴² Skolverket (2018) *Studie- och yrkesvägledning i vuxenutbildningen*. Stockholm: Skolverket

⁴³ Malmö högskola (2015) *Tala om arbetslivet! Ett genusmedvetet och normkritiskt metodmaterial för belysning av skolan*. Stockholm: Skolverket.

⁴⁴ Malmö högskola (2017). *Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen – en bakgrund och tre fallstudier*. Stockholm: Skolverket.

3.6 Skolverkets nyhetsbrev för studie- och yrkesvägledare

Sedan 2018 har Skolverket skapat ett digitalt nyhetsbrev med aktuell information om studie- och yrkesvägledningsfrågorna. Nyhetsbrevet kommer ut varannan månad och har drygt 1 300 prenumeranter. Statistik visar att antalet prenumeranter ökar för varje månad och har frekventa klickningar vilket tyder på ett behov av samlad information och nyheter.

3.7 Studie- och yrkesvägledning och digitalisering

Studie- och yrkesvägledning i en digital tid innefattar både vilka digitala resurser som kan användas i själva vägledningsprocessen och hur skolan vägleder elever i ett föränderligt samhälle och arbetsliv. Inte minst gäller det hur nya yrken växer fram och hur yrken påverkas, eller till och med försvinner, med digitalisering och robotisering.

3.7.1 Vägledningswebb

Digital information är en viktig del av studie- och yrkesvägledningen och är ett sätt att tillgängliggöra vägledning i samhället och stärka likvärdig tillgång till information. Det ställer då krav på att det finns tillgång till information som är aktuell, tillförlitlig och opartisk. Det ställer också krav på en medvetenhet om hur vägledningsprocessen gynnas av digitalt stöd men inte kan ersätta den personliga vägledningen helt. Slutrapporten av förstudien *Digital plattform för livslång vägledning*⁴⁵ identifierar behovet av en digital och interaktiv nationell plattform samtidigt som det finns utmaningar då det inte finns en nationell samordning av vägledningsresurser inom utbildningsväsendet och arbetsmarknadsområdet.

Som stöd för studie- och yrkesvägledningsprocessen publicerar Skolverket information om utbildningar och yrken på webbplatsen *utbildningsinfo.se*. Denna digitala tjänst används av både skolpersonal och elever men behöver utvecklas för att vara interaktiv och responsiv. Under 2019 lanserar Skolverket en betaversion för en samlad vägledningswebbplats, *Utbildningsguiden*.⁴⁶ På denna webbplats finns även verktyg för att söka och jämföra skolor samt information om den svenska skolan på 16 språk.

3.7.2 Digital metodbank

För att sprida resultatet av *utbildningspaketet skola-arbetsliv* har Skolverket utvecklat och lanserat en digital metodbank, *syvspindeln*,⁴⁷ som ägs och förvaltas av Skolverket. I *syvspindeln* delar skolpersonal med sig av sina undervisningsupplägg och planer för studie- och yrkesvägledning genom att ladda upp sitt eget material. Materialet riktar sig till samtliga skolformer inom skolväsendet och är tillgängligt för alla som ska arbeta med studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Innehållet kan filtreras på

⁴⁵ Arbetsförmedlingen (2018). *Slutrapport - Digital plattform för livslång vägledning*. Diarienummer: Af-2018/0019 2596.

⁴⁶ <https://utbildningsguiden.skolverket.se/>

⁴⁷ www.syvspindeln.skolverket.se

såväl årskurser som ämnen och kurser. Uppläggen utgör också en grund för beprövad erfarenhet då de sprids och prövas av andra. Metodbanken har i nuläget 300 aktiva användarkonton och över 500 upplägg.

4 Prao ger kunskap och erfarenhet av arbetslivet

Den 1 juli 2018 återinfördes obligatorisk praktisk arbetslivsorientering (prao) i grundskolan och specialskolan.⁴⁸ Syftet med lagändringen var att öka jämlikheten och ge alla elever möjlighet till konkreta erfarenheter av arbetslivet. Det innebär att huvudman ska ansvara för att prao anordnas under sammanlagt minst tio dagar för alla elever i grundskolan och i specialskolan.

Då de flesta elever har liten kunskap om arbetsmarknaden är prao en möjlighet för många elever är att få fler bilder och fördjupad kunskap om olika yrkesområden inom både offentlig och privat sektor. Samtidigt ger praon kommuner och branscher en möjlighet att samverka utifrån de lokala förutsättningarna och på sikt trygga kompetensförsörjningen. Under de senaste åren upplever Skolverket ett ökat intresse för hur arbetslivet och skolan ska mötas och gemensamt kvalitetssäkra praon. I mötet med målgrupperna lyfts också vikten av att påbörja detta arbete tidigt under elevernas skolgång.

Många kommuner uttrycker att det finns utmaningar med anskaffning av praoplatser och att en viss osäkerhet kring riskbedömningarna kvarstår. Vissa har dock sett över sina organisationer och vittnar om att en framgångsfaktor är att inrätta en funktion för praosamordning.⁴⁹

4.1 Ett webbstöd om prao

I samverkan med Sveriges kommuner och regioner (SKR) och Arbetsmiljöverket har Skolverket tagit fram ett webbstöd om prao. Webbstödet innehåller information, självskattningsverktyg och filmer. Det vänder sig till huvudmän, skolor och arbetsgivare och beskriver ansvarsfördelning och hur prao kan organiseras och integreras i undervisningen. Det innehåller även reglerna om riskbedömning av arbetsplatser och hur dessa ska tillämpas vid prao. Skolverket har sammanställt och svarat på de vanligaste frågorna om prao som inkommit till myndighetens upplysningstjänst. Dessa frågor och svar ligger samlade på Skolverkets webb.⁵⁰

5 Samverkan - internt, externt och internationellt

Eftersom studie- och yrkesvägledning lyfts i fler sammanhang än tidigare upplever Skolverket att kunskapen om området ökat både inom Skolverket och inom andra

⁴⁸ 10 kap. 8 a § och 12 kap. 8 a § skollagen.

⁴⁹ I samtal med Sveriges kommuner och regioner (SKR).

⁵⁰ <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/prao>.

myndigheter och organisationer. Dessutom finns beröringspunkter med flera av Skolverkets och andra myndigheters uppdrag.

5.1 Samverkan för bästa skola och riktade insatser för nyanländas lärande

Inom Skolverkets uppdrag *Samverkan för bästa skola*⁵¹ och *Riktade insatser för nyanländas lärande*⁵² har studie- och yrkesvägledningen identifierats som ett viktigt inslag i arbetet med studiemotivation och skolfrånvaro. Som en del av dessa insatser har huvudmännen tagit del av de fortbildningsinsatser som Skolverket erbjuder inom studie- och yrkesvägledning. Framst har det varit kurserna med inriktning på studie- och yrkesvägledning för nyanlända.

Tre kommunala huvudmän har inom Samverkan för bästa skola tagit del av utbildningspaketet skola-arbetsliv, och en fristående skolkoncern har erbjudits men avböjt. En effekt är att en av kommunerna som innan insatsen saknat behöriga vägledare i grundskolorna har inrättat en central samordningstjänst och lyckats anställa behöriga studie- och yrkesvägledare. Kommunen fick godkänt av Skolinspektionen inom området styrning och utveckling av utbildningen.⁵³

Samarbetet med uppdraget Samverkan för bästa skola har stärkts över tid och är under fortsatt utveckling. Det finns dock utmaningar med en så omfattande processutbildning som utbildningspaketet inom ramen för Samverkan för bästa skola och Riktade insatser för nyanländas lärande. Detta på grund av att huvudmannen, skolledningen och skolpersonalen kan ha flera andra pågående insatser samtidigt. För att identifiera brister i studie- och yrkesvägledningen är Skolinspektionens iakttagelser i kvalitetsgranskningar ett stöd.

Det digitala utbildningspaket som Skolverket lanserar under 2020 kommer att kunna vara ett stöd då huvudmännen kan genomföra utbildningen i egen takt och omfattning. Skolverket kommer vara ett kompletterade stöd i såväl introduktion som uppföljning.

5.2 Samordnarnätverk för nyanländas lärande

Samverkan mellan uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledningen och uppdraget om att stärka nyanländas lärande fortsätter. Ett inslag för att visa hur lärare kan koppla ett språkutvecklande arbetssätt med studie- och yrkesvägledning har funnits som en permanent programpunkt i *utbildningspaketet skola-arbetsliv*. Insatser har också genomförts i samverkan med de regionala samordnarnätverk som Skolverket har via lärarutbildningarnas regionala utvecklingscentra, RUC.⁵⁴ Skolverket stödjer samordnarnätverken att stärka vägledningens perspektivet i nulägesanalysen och i

⁵¹ Regeringens diarienummer: U2015/3357/S

⁵² Regeringens Diarienummer: U2018/00404/S

⁵³ Skolinspektionen, dnr 31-SI 2019:218.

⁵⁴ <http://rucnatverket.se>.

utvecklingsplanerna för nyanländas lärande. Studie- och yrkesvägledaren har en viktig uppgift när planen upprättas, då den syftar till att i tid planera för hur eleven kan nå behörighet till ett nationellt program i gymnasieskolan.

5.3 Referensgrupp med verksamma studie- och yrkesvägledare

Studie- och yrkesvägledare är en viktig målgrupp för Skolverket. Sedan uppdragets start har Skolverket och en referensgrupp av studie- och yrkesvägledare från samtliga skolformer träffats två gånger per år för att resonera om aktuella frågor inom vägledningsområdet. Skolverket har i dialog med gruppen fått en bild av vilket stöd som studie- och yrkesvägledare i de olika skolformerna har behov av. Medlemmarna har under träffarna också tagit del av och diskuterat förändringar i skollag och läroplaner och getts möjlighet att utbyta erfarenheter med varandra. Delar av referensgruppen har också bistått Skolverket i olika frågor, exempelvis utveckling av en digital tjänst.

Skolverket ser även fortsatt ett stort värde av att arbeta samverkande med vägledningsfrågor.

5.4 Samverkan med regionala företrädare

Det regionala kompetensförsörjningsarbetet har blivit en allt viktigare fråga inom den regionala tillväxtpolitiken, och Skolverket identifierade tidigt länens kompetensplattformar som viktiga aktörer. Med ett regionalt kompetensförsörjningsperspektiv och uppdrag att stärka regionernas attraktionskraft hade många av dem identifierat studie- och yrkesvägledning som ett viktigt verktyg. Under de första åren ansvarade dessa regionala företrädare för förankring och spridning av utbildningspaketet skola-arbetsliv.

Skolverket är representerat under Kompetensförsörjningsdagarna, en nationell mötesplats för regionalt utvecklingsansvariga, SKL, representanter från flera departement och myndigheter som träffas två gånger per år, då studie- och yrkesvägledning återkommande tas upp som en viktig faktor för kompetensförsörjning.

5.5 Myndighetsnätverk - Forum för nationell samverkan

Sedan 2012 har Skolverket ansvarat och varit sammankallande för ett nätverk bestående av myndigheter och SKL⁵⁵ som på olika sätt arbetar med vägledningsfrågor. Myndigheternas samarbete tar dels sin utgångspunkt i en OECD-rapport om vägledning,⁵⁶ som betonade vikten av att ha ett forum för att ta ett samlat nationellt

⁵⁵ Arbetsförmedlingen, Folkbildningsrådet, Universitets- och högskolerådet, Malmö universitet, Sveriges kommuner och regioner, Stockholms universitet, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Umeå universitet, Myndigheten för yrkeshögskolan, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Skolinspektionen.

⁵⁶ OECD (2004). *Bridging the Gap, Career Guidance and Public Policy*. Hämtad från <https://www.oecd.org/education/innovation-education/34050171.pdf>

grepp om vägledningsfrågorna, dels i EU:s resolutioner om vägledning.⁵⁷ Under de år som Skolverket haft uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledningen har arbetet utvecklats. Nätverket har ett kunskapsutbyte med utgångspunkt i sina respektive uppdrag. Vid två tillfällen om året delges och diskuteras aktuella frågor inom vägledningsområdet. Nätverket har även bjudit in exempelvis aktuella statliga utredningar, tematiska kvalitetsgranskningar från Skolinspektionen eller aktuell forskning från lärosäten. Genom de andra myndigheternas och SKL:s olika uppdrag och perspektiv bidrar de till hur Skolverket kan utveckla och stärka vägledningsfrågorna.

Hösten 2017 bildades ett europeiskt nätverk för vägledningsfrågor, CareersNet. EU-organet Cedefop står bakom initiativet att samla nationella experter i hela Europa för att bygga upp en databas för samlad information om vägledning i de olika länderna. Universitets- och högskolerådet är Sveriges representant och myndighetsnätverket har beslutat att fungera som referensgrupp om frågor på europeisk nivå behöver diskuteras.

5.6 Nationellt forskarnätverk - KAV

Skolverket är sedan 2014 representerat i *Forskarnätverket karriärutveckling och vägledning (KAV)*,⁵⁸ ett nationellt forskarnätverk för studie- och yrkesvägledningsfrågor. Nätverket finansieras av Vetenskapsrådet, Forte samt de tre lärosäten som svarar för studie- och yrkesvägledarutbildningen: Stockholms universitet, Umeå universitet och Malmö universitet. Nätverket består av cirka 25 seniora och juniora forskare från en rad discipliner och lärosäten och leds av professor Lisbeth Lundahl, Umeå universitet. Dess övergripande syfte är att fungera som en arena för utbyte av forskning mellan närbelägna forskningsfält och forskare avseende karriärutveckling, övergångar mellan skola och arbete samt karriärvägledning från grundskola till arbetsliv.

Skolverkets roll är i första hand att utbyta erfarenheter och att vara uppdaterad om forskningsläget. Under de senaste åren har nätverket utvecklat ett samarbete med andra nordiska länder och etablerat ett nordiskt forskningsnätverk; The Nordic Research Network on Transitions, Career and Guidance (NTCG). Skolverkets medarbetare har deltagit vid två forskarkonferenser, en i Stockholm 2017 med career management skills CMS) som tema, och en i Köpenhamn 2019 där temat var vägledning och social rättvisa (social justice)⁵⁹ ur ett likvärdighetsperspektiv. Nätverket bidrar också till att stärka den vetenskapliga grunden inför framtagande och genomförande av Skolverkets insatser.

⁵⁷ Council of the European union (2008). *Resolution on better integrating lifelong guidance into lifelong learning strategies.*

⁵⁸ <http://kav-net.se/>

⁵⁹ Fritt översatt socialt hållbar likvärdighet.

6 Slutsatser och lärdomar

6.1 Goda erfarenheter av insatserna

I olika utbildningsinsatser, utvärderingar, workshops och dialogmöten ser Skolverket att insatserna för att stärka studie- och yrkesvägledningen har haft en positiv inverkan:

- Utveckling sker i de kommuner och regioner där olika insatser genomförts. Lärare upplever ökad studiemotivation hos eleverna när de kopplar ämneskunskaper till framtida sysselsättning. Vägledning behöver vara ett tydligt inslag tidigt i grundskolan och löpa som en röd tråd genom alla skolformer, med syfte att trygga kompetensförsörjningen och underlätta elevers etablering på arbetsmarknaden. Elever på grundskolan berättar att mer arbetsmarknadskunskap och självkännedom gör valet till gymnasieskolan enklare och mer underbyggt.
- Skolverket bedömer att det gör skillnad när även de som styr, leder och fattar beslut på olika nivåer deltar. Intresset hos dessa har ökat när de deltagit i de verksamhetsnära utbildningsinsatserna. Det ger också ringar på vattnet. Styrning och resursfördelning förbättrar förutsättningarna för arbetet med studie- och yrkesvägledning, vilket syns tydligt i de kommuner där studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet.
- I samarbetet med uppdraget om nyanländas lärande återkommer vägledning som en framgångsfaktor. Skolverket bedömer att det har stora fördelar att integrera vägledningsfrågorna i olika språkutvecklande insatser. Studie- och yrkesvägledning ska finnas med som ett inslag redan från början vid mottagande av nyanlända i skolan till exempel vid kartläggning av kunskaper och kompetenser. Studie- och yrkesvägledningen identifieras i forskningen som ett centralt och viktigt inslag för målgruppen, inte minst för personer som vid sidan av kunskaper har arbetslivserfarenheter med sig och står nära arbetsmarknaden. Samtal om framtidsfrågor är viktigt för den som byter land och språk och som ska hitta en ny yrkesidentitet.
- Det är påtagligt att mer kunskap om vägledning av nyanlända efterfrågas, vilket har visat sig i det stora antal sökande till de fortbildningskurser med nyanländaperspektiv som Skolverket har erbjudit. I kursutvärderingarna med deltagarna i fortbildningsinsatserna märks att deltagarna har ett stort engagemang och en stark vilja att motverka segregation och göra skillnad för elever.
- Skolinspektionens rapporter visar hur central vägledning är i skolväsendet. Det påbörjade samarbetet med Samverkan för bästa skola ökar möjligheterna för deltagande huvudmän och skolor att i nulägesanalysen identifiera behov av att utveckla och stärka studie- och yrkesvägledningen.
- Fler huvudmän har de senaste åren uppmärksammat vilka krav och förväntningar som kan ställas på studie- och yrkesvägledningen. När huvudmännen tar fram planer för studie- och yrkesvägledningen sprids kunskapen om hur skolan kan arbeta med vägledningsfrågor. Det synliggör vikten av att

koppla undervisningen till ett framtida studie- och yrkesval och att eleverna får möjlighet att utveckla sin kompetens att hantera övergångar.

- Skolverket erfar att flera av insatserna har bidragit till att också utveckla de medverkande lärosätenas arbete. Detta har lett till att flera av dem planerar att erbjuda fortbildning inom vägledningsområdet.

6.2 Utmaningar kvarstår

Skolverket ser att målgrupperna behöver fortsatt stöd för att nå styrdokumentens intentioner och krav gällande studie- och yrkesvägledning:

- Det är svårt att bibehålla fungerande rutiner och kontinuitet om inte frågorna får fäste i det systematiska kvalitetsarbetet. Nuvarande skrivningar i läroplanerna upplevs, bland annat av ett stort antal rektorer,⁶⁰ inte ge tillräckligt stöd för hur huvudmännen ska förankra, organisera och genomföra studie- och yrkesvägledning som ett gemensamt ansvar i verksamheten.
- Likvärdighet i studie- och yrkesvägledning är en del av det kompensatoriska uppdraget. Skolverket upplever att många huvudmän saknar särskilda strategier och planer för hur studie- och yrkesvägledningen ska kunna kompensera för elevernas olika förutsättningar att utveckla valkompetens.
- I många av de möten som ägt rum inom ramen för uppdraget ser Skolverket att väl planerade och genomförda insatser för att stärka vägledningsfrågorna helt kan fall bort när de personer som beslutat och byggt upp verksamheten inte längre finns kvar och bär ansvaret. När en tydlig och stabil struktur saknas ges Skolverkets insatser inte möjlighet att få genomslag.
- Vikten av att väcka intresse och få fäste i hela styrkedjan kan inte nog betonas. Det beskrivs exempelvis av två forskare som på uppdrag av Skolverket genomfört en fallstudie i tre kommuner som fattat beslut om att stärka vägledningen i hela kommunen. Rapportförfattarna pekar på olika nödvändiga faktorer för att en stärkt vägledning ska bli långsiktigt hållbar.⁶¹
- Lärare behöver mer kunskap om hur de kan integrera skola och arbetslivsperspektivet i sin undervisning utifrån kurs- och ämnesplaner.
- Studie- och yrkesvägledning i undervisningen är också nödvändigt för att motverka könsstereotypa studie- och yrkesval, liksom val baserade på social och kulturell bakgrund.
- Flera av Skolinspektionens kvalitetsgranskningar pekar på vikten av studie- och yrkesvägledning för olika grupper. *Fortsatta vägar efter språkintröduktion*⁶² visar att många huvudmän och rektorer inte synliggör det särskilda behovet av kontinuerlig studie- och yrkesvägledning för nyanlända elever. Där Skolinspektionen granskat kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå⁶³

⁶⁰ Utbildningsutskottet (2018) *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan och gymnasieskolan* (Rapporter från riksdagen 2017/18: RFR24) Stockholm: Riksdagstryckeriet.

⁶¹ Malmö högskola (2017). *Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen – en bakgrund och tre fallstudier*. Stockholm: Skolverket.

⁶² Skolinspektionen (2019) *Fortsatta vägar efter språkintröduktion*.

⁶³ Skolinspektionen (2019) *Kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå*.

konstateras även att studie- och yrkesvägledningens koppling till undervisningen är svag och att det finns behov av utveckling.

- Fristående skolor har varit svåra att nå i tillfredställande utsträckning. Många av de fristående aktörer som Skolverket erbjudit olika insatser har inte visat intresse för att delta.

Tabell 1. Kurser på lärosäten 2014-2019

Kurs	Malmö högskola	Stockholms universitet	Karlstads Universitet	Umeå universitet	Mälardalens högskola
Arbetsmarknadskunskap	83	67			
Jämställdhet	19				
Genusmedveten vägledning	57				
Fleretnisk/mångkulturell vägledning	21	79			
Kvalitet i studie- och yrkesvägledning	126	76			
Mångkulturell vägledning	15				
Studie- och yrkesvägledning i ett fleretniskt och pluralistiskt samhälle		77			
Att integrera aktuella karriärutvecklingsteorier och karriärportfölj				26	
Olika förutsättningar, behov och möjligheter i skola och arbetsliv				30	
Normkritisk pedagogik - seminarium	30				
Migration, nyanlända och vägledning	175				
Att vägleda nyanlända vuxna	145				
Normkritisk pedagogik för vägledning	205				
Studie- och yrkesvägledning i en ny tid	144	45			
Studie- och yrkesvägledning i migration		304			
Kreativa vägledningsmetoder				21	
Ledarskap i gruppvägledning				26	
Interkulturellt perspektiv			51		
Introduktion till karriärlärande	30				

PATH-metod i vägledning				61	
Kreativ processledarutbildning för studie- och yrkesvägledare					798
Totalt antal deltagare	1 050	648	51	164	798
Ackumulerat antal deltagare: 2 711					

Tabell 2. Utbildningspaketet skola-arbetsliv 2014-2019

Region/kommun	Antal deltagande personer
Blekinge	58
Bollnäs	149
Borås	78
Eskilstuna	155
Eskilstuna kommun	84
Eskilstuna vuxenutbildning	67
Gotland temadag	40
Gävleborg	175
Gävle Kommun	203
Göteborg	105
Göteborgsregionen	42
Halland	49
Halmstad	114
Helsingborg kommun	212
Huddinge	126
Hudiksvall kommun	90
Hudiksvall kommun temadag	41
Jämtland/Härjedalen	64
Karlshamn	26
Karlstad	51
Kronoberg	55
Leksand	164
Leksands kommun	165
Luleå	105
Norrbottnen	105
Norrköping och Finspångs kommuner	39
Norrköping/Finspång SFI	39
Norrköping kommun temadag	120
Orsa kommun	75
Regions Blekinge temadag	39
Region Dalarna (Dalawux)	105
Region Halland omtag	49
Region Halland	27
Region Gävleborg	165
Region Norrbotten	38
Region Skåne	63
Region Västernorrland	163
Region Västmanland	76
RUC MIUN Sundsvall temadag	35

Skaraborg	43
Skåne inkl. vuxenutbildning	240
Skövde	33
Smedjebackens kommun	110
Smedjebackens kommun (grund)	90
Sollefteå kommun	83
Stenungsund	256
Statens institutionsstyrelse	246
Stockholm	84
Stockholms Län	86
Stockholms län vux Länsstyrelsen	97
Stockholm (Thea privata)	59
Strömsunds kommun	129
Sörmland	75
Sörmlands län	116
Uddevalla kommun	140
Umeå	86
Umeå vux	56
Upplands-Bro	177
Uppsala	108
Vaxholms kommun	240
Visby	42
Värmland	56
Västernorrland	59
Västerås	50
Växjö	32
Åstorps kommun	86
Åstorp vuxenutbildning	43
Öckerö kommun	111
Örebro	127
Örnsköldsvik/Sundsvall	48
Östergötland	65
Totalt:	6 829

Tabell 3. Utbildningspaketet skola-arbetsliv 2019

Region/kommun	Antal deltagande personer
Vuxenutbildningscentrum Åstorp dag 2*	43
Smedjebackens kommun (grund) dag 2*	90
Region Västernorrland dag 2*	67
Eskilstuna vux dag 2*	67
Hudiksvall kommun temadag	41
Öckerö kommun dag 2*	111
Vuxenutbildningscentrum Åstorp dag 3	43
Region Blekinge temadag	39
Umeå vux dag 3**	56
Norrköpings kommun temadag	60
Falköpings kommun temadag	120
Stenungsund dag1	128
Uddevalla kommun dag 1	70
Helsingborgs kommun dag 1	126
RUC MIUN Sundsvall temadag	35
Gotland temadag	40
Stenungsund dag 2	128
Hudiksvalls kommun dag 1	90
Helsingborgs kommun dag 2	86
Uddevalla kommun dag 2	70
Totalt:	1 510

* Dag 1 genomfördes 2018

**dag 2 genomfördes 2018

Tabell 4. Kreativ processledarutbildning 2017-2019

4a 2017

Kurser	Antal deltagare (syv)	Antal deltagare (skolledare)
Östersund	18	12
Eskilstuna	16	9
Sundsvall	17	13
Stockholm/Arlanda	27	22
Borlänge	17	10
Hässleholm	24	20
Jönköping	25	18
Luleå	22	15
Visby	16	11
Totalt:	182	130

4b 2018

Kurser	Antal deltagare (syv)	Antal deltagare (skolledare)
Gävle	19	15
Linköping	21	13
Umeå	21	13
Stockholm	52	35
Göteborg	21	13
Kiruna	6	6
Kalmar	18	12
Totalt:	158	107

4c 2019

Kurser	Antal deltagare (syv)	Antal deltagare (skolledare)
Arlanda	22	20
Helsingborg	30	28
Malmö	41	40
Örebro	21	19
Totalt:	114	107

4d 2017-2019

Ackumulerad tabell	Antal kurser	Antal deltagare (syv)	Antal deltagare (skolledare)
Totalt:	20	402	296

Tabell 5. Uppföljningsdag kreativ processledarutbildning 2018-2019

Kursort	Antal deltagare (syv)	Antal deltagare (skolledare)
Kalmar	14	--
Jönköping	16	1
Stockholm	18	1
Östersund	21	6
Arlanda	19	2
Helsingborg	18	1
Totalt:	106	11